

Sebők Balázs

AZ 1918-AS SORSFORDÍTÓ ESZTENDŐ EMLÉKEZETE

Éppen száz esztendeje sorsfordító események zajlottak Magyarországon és ezen belül Jászberényben. A vérzivataros Nagy Háború utolsó éve, a fegyverletétel, a frontokról hazaözönlő katonatömegek problémája, a király hatalomról való lemondása, a nemzeti tanácsok megalakulása és az ország kezdődő katonai megszállása mind-mind erre az esztendőre estek. Az alábbiakban több forrást, illetve forrásrészletet közlünk 1918-ból, amelyek Jászberény, illetve a jászberényi emberek múltjával kapcsolatosak. A forrásokat városi közgyűlés ülései, a helyi sajtó és a katonai alakulatok dokumentumai közül válogattuk, amelyek megmutatják, hogy milyen nehézségekkel, gondokkal, problémákkal kellett szembenézniük a hátszág lakóinak, illetve a frontokon szolgáló berényi katonáknak. Az 1918-as esztendő hozta meg a majdnem négy és fél évig húzódó I. világháború végét. Az év nagy részében katonáink még idegen földön, messzi frontokon harcoltak az egyoldalú és értelmetlen háborúban. Az antant óriási túlereje ellen a csodával határos módon, hosszú ideig ki tudott tartani a császári és királyi haderő, benne a sok magyar katonával. A breszt-litovszki különbékével Szovjet-Oroszország de jure is befejezte a háborút és óriási területeket engedett át a központi hatalmaknak, amely területeket megszállni sem volt egyszerű. A legyőzött és megszállt Románia esetében is majdnem ugyanez volt a helyzet, azzal a különbséggel, hogy a román parlament nem tette hivatalossá a bukaresti különbékét, ami a későbbiekben súlyos következményekkel járt Magyarországra nézve. Szerbiában 1915 ősze óta megszálló alakulataink állomásoztak, hiszen több mint egy év alatt, nagy nehezen sikerült megtörni ennek a kis országnak az ellenállását. Igaz, a szerb hadsereg – az uralkodóval együtt – külföldre tudott menekülni, újból megszervezve az ellenállást, amely a háború utolsó évében az ún. balkáni fronton nehezedett az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregére. A Monarchia fő frontja ekkor az olasz front volt, amely a Piave folyó mentén, illetve nyugatabbra az Alpok háromezer méteres csúcsai között húzódott. 1917 őszen Olaszországra kis híján sikerült döntő csapást mérni a caporettói áttöréssel, azonban angol és francia csapatok segítségével az olaszok stabilizálni tudták a frontot. A sok jászberényit is a soraiban tudó 29. honvéd gyalogezred is erre a frontszakaszra került a háború utolsó évében, míg az azzal párhuzamosan felállított 29. népfőkelő honvéd gyalogezred Románia megszállási feladataiban vett részt. A háborús hátszág városában, Jászberényben ha lehet, tovább súlyosbodott a széles néprétegek helyzete, mai szemmel nézve elképzelhetetlen megélhetési nehézségekkel. Sok családból behívták katonának a családfenntartót, így a háztartásbeli nők maradtak egyedül a gyerekekkel. Egyre több rokkant, illetve súlyosan sebesült katona tért haza a frontokról, de sokaknak csak a halálhírét hozták haza, feltüntetve azt a Városházán időről időre kifüggesztett veszteséglista névsorában. Tovább rontotta a helyzetet a háború vége előtt kevéssel elhatalmasodó spanyolnátha járvány, amely tömegével szedte áldozatait

a lerongyolódott országban. Ehhez társult még az a társadalmi feszültség, amelyet a háború időszakában tovább gazdagodó, sokszor a katonáskodás alól felmentett kereskedő- és gazdálkodó réteg viselt dolgai miatt alakult ki. A hátszországban óriási volt az elégedetlenség, a fennálló társadalmi viszonyokat mind többen tartották igazságtalannak, jó tápanyagot adva a megerősödő helyi szociáldemokratáknak, akik 1917-től Jászberényi Újság címmel baloldali, ellenzéki lapot hoztak létre. A Jászberényi Újság a legtöbbször nyilvánvalóan élesen kritikus hangnemben írt a fennálló közállapotok kapcsán, viszont egyedüli sajtótermékként ma is megkerülhetetlen forrása korszak feldolgozásának. A lap főszerkesztője az a Lázár Henrik volt, akit később a Tanácsköztársaság helyi vezetőjeként látunk viszont. A száz évvel ezelőtti, 1918-as esztendő kapcsán tehát rendkívüli időkről beszélhetünk, amely nagyban meghatározta az ország és a város jövőjét is. A háború befejezését övező bizakodás csak rövid ideig tartott, hiszen a lakosság és a hazaözönlő frontkatonák életkörülményei kilátástalanok voltak és hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a győztesek részéről nincs kegyelem. Igazságos rendezéséről, békéről szó sem lehetett, sokkal inkább fűtötte a győzteseket a reváns, így az önmagát védtelenné tevő, hadseregét leszerelő Magyarországra addigi történelme legnagyobb megalázása várt.

Beköszöntő.

Cibo, M. Kir. 29. honvéd gyalogezred tábori lapja, 1918. január 20. 15. szám.¹

Mindig vannak mélyenjáró elmék, akik a dolgok jelenségeit előrelátva, a közóhajítás rejtett kívánságait látható mezbe öltöztetik. Ez a kis tábori újság is ilyen impulzus hatása alatt látott napvilágot, amelyet Wodlutschka Károly százados, ezredsegédtiszt teremtett elő úgyszólván a semmiből. Az első pár szám hektográf anyaggal lett sokszorosítva, s tán mondanunk sem kell, hogy ez a kezdetleges sokszorosítási eljárás a harctéren kívánt kis mennyiséget sem bírta előállítani. Wodlutschka százados azonban nem elégedett meg a parányi termelés eme kicsi mennyiségével, hanem a tárcájába nyúlt, amelyet azután az ezred tisztikara is követett és így megszületett a 29. honvéd gyalogezred kősajtója is.

Ez történt 1917. január 7-én, tehát éppen egy évvel ezelőtt. Akkor a Kárpátok között a Cibo patak völgyében állt az ezredünk. A szeszélyes kanyargású Cibo sok jót tett nekünk pompás vizével és iránta való hálánkból a mi kis harctéri lapunkat az ő nevéről ünnepélyesen „Cibo”-nak kereszteltük. Azóta nagy utat futott meg a csaták istene, s dübörgő kocsija után lódulva, lihegő mellel, acélos karokkal Bukovina túlsó felére zavartuk az orosz. Az ütközetek heves áradata nem egy kiváló tisztünket sodorta magával és a legénységünk tömött, virágos kertjét is örült kézzel tépázta meg. Sokakat a harcok vihara söpört le a küzdőtérrel, másokat a betegség távolított el a frontról, a helyükre új emberek álltak a haza védelmére. Ezek az új bajtársak nem ismerik a „Cibo”-t, amely annyira összeforrt a mi lelkünkkel és az elmúlt idők eseményeit elevenítik fel emlékezetünkben. Ezeknek az új embereknek mondjuk el, hogy a „Cibo”-nak eddig 15 száma látott napvilágot, s az alapot 1383 koronával emelte meg, nem számítva bele

¹ Jász Múzeum, Kele József gyűjteményéből. 3450.

a nyomdai felszerelést, amely 1000 koronánál több értéket képvisel. A háború szerencsés bevégezése után szintén pénzzé lehet tenni a főszerelést, amely az alapot a duplájára emeli majd és ez az ezred elesett hőseinek özvegyei és árvái javára fog szolgálni.

Van némi büszkeség annak a felemlítésében, hogy a 40. honvéd hadosztály kebelében a „Cibo” volt a legelső tábori újság. Az ő bemutatkozása után keletkeztek a többi tábori ezredek harctéri lapjai. Hogy a „Cibo” egy időre mégis szünetelni volt kénytelen, ez az állapot a lap alapító lelke, Wodlutschka Károly százados távozása után következett be. A tábori újságban szunnyadó erőt rajta kívül senki sem tudta észrevenni, s a „Cibo” úgy járt, mint az édesanyját vesztett gyermek, aki mostohája gonoszsága miatt eszmesorvadásba esett és csendesen megszűnt magáról életjelt adni, amely körülményt a bekövetkezett mozgások, harcok még inkább elősegítették. És most, hogy az irányító kéz nagy szeretettel újra munkához fogott s életető erőt lehelt a már halottnak vélt tábori újságunkba, nem kell külön megmagyaráznunk, hogy ma, a háború ötödik esztendejében mit jelentenek a harctéri lapok. Egyedül és elsősorban ők hivatottak alapul szolgálni a nemzet nagy történelméhez. A nagy küzdelmek, a véres tusák hamisítatlan, tiszta leírása hol lehetne méltóbb helyen megörökítve, mint a harctéri újságok hasábjain. A magyar honvéd hősi küzdelmeit, háborús életviszonyait csak a tábori lapok tehetik maradandó emlékekké, mert a magunk csekély örömeinek és nagy bajainak őszinte leírásai csak akkor tükör nekünk, ha a mi lapunkba, a mi dolgainkat, mi magunk iktatjuk és testáljuk örökségül az utánunk jövő fiatal nemzedéknek.

Hogy lapunk megindításakor mennyire tudatában voltunk testet öltött szándékainknak, bizonyítékul nemes Nagy Pál altábornagy úr Önagyméltósága meleg szavakban nyilvánított buzdító kijelentése tegyen tanúságot, mikor azt mondta: „A 'Cibo'-t nagyon szeretem, csak csináljátok tovább. Nem is gondoljátok, hogy milyen fontos dokumentum lesz ez a háború után.” Most, hogy régi nevével, de új, izmos tetterővel a „Cibo”-t újból merészszerű szárnyaira bizzuk, a velünk egy táborban Istenért, Királyért és a Hazáért véres harcokban küzdő bajtársainknak ő általa küldünk forró, testvéri üdvözetet.

*József főherceg levele Nyitrai László szakaszvezetőhöz
Jászberényi Újság, 1918. szeptember 15. II. évfolyam, 37. szám*

Egy szürke táborilap, József főherceg markáns, mindnyájunk által ismert, kedves fényképével. A címzés kívül: József főherceg vezérezredes, Tábori posta... Nyitrai László szakaszvezető, I. R. 68., Kaposvár, Baracken spítál.

A tartalma: Vitéz fiam! Leveled vétele után tüstént megtettem a szükséges lépéseket, hogy ha lehetséges, részesíttessenek szüleid segélyben. Remélem, sikerülni fog. Mindenesetre bizonyos idő elteltével írdál nekem, hogy volt-e eredménye közbejárásomnak. Remélem, sebed nem súlyos s hamar meg fogsz gyógyulni. Az Isten áldjon és oltalmazzon meg téged, vitéz fiam! Üdvözlő József főherceg vezérezredes, 1918. VIII/12.

Egy jászberényi magyar gyerek édesanyját nem részesítették segélyben. József főherceg közbejárásáért folyamodott és íme itt a válasz. Egy királyi herceg szavai az ő vitéz katonájához. Sorából egy fiát féltő atyának aggódása cseng ki. Az Isten áldását és oltalmát kéri sebesülésére, ki talán oldala mellett harcolt fenn a vad Doberdó sziklai között. Ó, a magyar katonák bálványja. Nem tiszteletet éreznek iránta vitézei, ennél sokkal többet: szeretetet, odaadó ragaszkodást. Bajtársi szeretet köti össze a nagy magyar hadvezért, a királyi herceget a rongyos bakával. Esztendőök óta járják a járatlan utakat fenn a Doberdón, lenn az albán mocsarakban. Állnak napokig térdig érő vízben a lövészárokban. Átélték a kegyetlen kézítusák borzalmas perceit, vagy dermesztő hidegben, hózivataros éjszakákon őrizték állig fegyverben édes hazánk kapuit a magyar bakák. Éheztek, fáztak, véreztek. S bírják e krisztusi szenvedéseket. Bírják, mert ott van mindenütt velük a magyar herceg. Velük örül, velük sír. Vigasztalja, ápolja a sebesültet, biztatja a csüggedőt, atyailag gondoskodik még a hozzátartozóiról is. Félisteneknek nőtték ki magukat alatta a magyar vitézek. Ha jön a halál tébolyult istenének órája, áldoznak oltárán: örvénylő, zúgó patakokban öntözi piros vérük a harctereket. S ilyenkor a herceg, a hadvezér könnyezik, siratja a magyar vért. De egy magasabb, egy szent cél ezt kívánja, s ha már másként nem segíthet, vigasztaló szavával enyhíti az égő fájalmakat. Igazi érző, magyar szív dobog nemes keblében.

A hadseregben vasfegyelemnek kell lenni. Erős szigorúság, roppant akarat, s erőnek kell lenni, hogy ezt az óriási tömeget rendben tarthassák. Mégis hasonlítsuk össze azt, amikor egy 18 éves fiatal gyerekhadnagy megállít egy rokkant, rongyos bakát s csak hogy hatalmát gyakorolhassa, ráordít a szegény bakára: „Miért nem tisztelegsz, azt a paraszt...” S egy királyi herceg, hadvezér ezeket írja vitézének: „Az Isten áldjon és oltalmazzon Téged, vitéz fiam.” Egy egész világ van a két mondás között. Az egyik ragyog, mint az ég legfényesebb csillaga, a másik sötétlik, mint egy gránáttölcsér, mely telve van a hiúság s a gőg undok sarával. A fenséges ajkakról elhangzó szavak olyanok, mint egy fehér galamb, mely zöld, üdítő olajágot visz a sebesültnek. Az ő harcedzett szíve tudja átérezni az anyjáért aggódó fiú kérésének fontosságát s „tüstént” megteszi a szükséges lépéseket. Az a kis hadnagy nem látja a tépett, rongyos katonában a hőst. Ő csak megsértett hiúságának bosszúját tudja vele éreztetni. Sokan, nagyon sokan nem látják a béna sebesültben az érettünk küzdő oroszánt, ki átélte a kínok kínját, csak a rongyos ruhát látják, a sápadt, beteg arcot. S nem kérdezi tőlük senki azt, amit egy királyi herceg aggódva tudakol: „Remélem, sebed nem súlyos s hamar meg fogsz gyógyulni.” Pedig példát vehetünk József főhercegtől, megtanulhatjuk tőle a magyar hőst tisztelni, becsülni. Mert nézzünk a világ négy tája felé. Az a mindenféle szétszórt ezer és ezer fehérlő keresztfa, az a sok-sok behorpadt, igénytelen kis sír, vagy büszke obeliszk mind a magyarok bátorságát hirdeti. Az ő porladozó csontjuk, hősieken elvérzett, kihűlt szívük szellemei örökké fölöttünk fognak lengeni. József királyi herceg és e nagy szellemek hadserege vigyázni fog ránk, a magyarok szent honára...

(SZ.I.K.)

Olasz röplap a Piave mentéről, melyet repülőgépekről szórtak a magyar állások fölött²

[...]

Magyar katonák!

[...] Kiért harcoltok? Volt idő, mikor a hadseregek a szabadság diadaláért küzdöttek s nem a zsarnokság győzelméért, s akkor olaszok és magyarok őszinte barátok voltak. Emlékezzetek! És gondoljátok el, hogy ellenben most arra használjátok a fegyvereiteket, hogy a német igát tegyétek a nyakatokra! Nézzétek csak, mi történik Budapesten! Jelenleg a német bérenczek egy valóságos kémkedési-hálózat után fáradoznak, és vele a magyar népet akarják bekeríteni és figyelem alatt tartani. A német kémkedés főnöke, Consten őrnagy, gróf Károlyi Mihály ellen dolgozott, de a Függetlenségi 48-as Párt elnöke leleplezte az egész dolgot, amelyből világosan kitűnt, hogy a német Magyarhonban is éppen úgy garázdálkodik, mint más ellenséges területen, mindenféle zsarolás és rágalmozás mellett. Egy igazi magyar közmondás szerint egész bátran lehet kimondani, hogy „Mégis hunczut a német, hogy a fene enne meg!”

A rokkant katonák népünnepélye. 1918. szeptember 22.

Jászberényi Újság, 1918. szeptember 29. II. évfolyam, 39. szám

A zene mélabúsan játszik, az utca kövezetén a lerongyolódott baka fa lába kopog. Sűrűforog a jóságos nép, feketébe öltözve a férfi legénység, ünnepi ruhába az asszony népség. Vasárnap van. A nagy litániáról párosan hazajövet arról beszélgetnek, hogyan ünnepeljék meg méltóan a rokkantak napját. Ez a vasárnap különbözik a többi vasárnaptól, hogy ezen a napon jobban melegít a nap, szívünkbe fájdalmas s mégis halvány örömsugár férközik. Rokkant népünnepélyre készülődnek. Készülődtek Jászberényben. Mindenki ott akart lenni. Ott is volt mindenki, csak néhány gazdag földbirtokos úr és iparvállalkozó tartotta magát távol. Nem is ezerholdasok, nem is iparbárok, csak felmentett katonák, és úgynevezett hadimilliomosok. Igen, mert ha megnéznénk a telekkönyvet, azt állapíthatnánk meg, hogy a háború alatt a teher alig bírta a fehér papirost, és most a birtok tiszte, sőt nagyságában is gyarapodott. Ezek az urak mindig utálattal fordultak el a szegény emberektől, saját magukat sem szerették szegénységükben, annál inkább fordultak el a szegény egykező, egy lábú és félszemű hadirokkantaktól, mert nem nézhették a szegényeket. Lelkiismeretük fekete, szívük nincsen. Nem bírják a gondolatot, hogy értük szenvednek, értük, az ő vagyoniuk megvédése közben lettek nyomorékokká. Megérdemelnék, hogy azok névsorát közölnék, akik nem küldötték el koronáikat, és akik távollétükkel tüntettek, de mindezt nem tesszük, eljön még az idő, mikor a számonkérő szék elé állítják őket...

A jászberényi rokkant hősök saját felsegítésére tartott népünnepély sikeréről és az egyetemi ifjúság által a rokkant katonák, hadiözvegyek és árvák javára rendezett műkedvelő estélyről a következőkben számolunk be. Vasárnap délután 2 óra után csak úgy özönlött Jászberény népe a szépen feldíszített Margit-sziget felé. Három órakor a 11. honvéd

² Jász Múzeum, Kele József gyűjteményéből. Sipos István, a 68. közös gyalogezred katonájának ajándéka. 1918. augusztus 29. K/8-35. 4324.

pótzászlóalj vonós zenekara rázendített egy szép magyar indulóra és megkezdődött a jótékony vásár. Négy óra felé Bathó Jánosné és Weisz Istvánné családjuk kíséretében érkeztek meg, mint a népünnepély elnökei, kik részére a rendezőség külön helyet biztosított. Sétahangverseny alatt Jankovics rokkant katona bohóckodott és mulattatta a közönséget. [...] Közben a rokkant katonák összegyűltek, Bathó Jánosné és Weisz Istvánné elnökök asztala elé vonultak fel és keresetlen, egyszerű szavakkal, könnyes szemekkel köszönék meg ezt az igazi erkölcsi és anyagi támogatást, amely nem várt sikert hozott népünnepélyünknek. este nyolc órakor körülbelül 4000 személy volt a Margit-szigeten, megkezdődött a táncz, még pedig két zenekar mellett, s minden rendzavarás nélkül – a rokkant katonákhoz méltóan – fejeződött be.

Az egyetemi ifjúság estéje este fél 9 órakor kezdődött a „Lehel” szálloda emeleti helyiségében. Néhány percczel fél 9 óra után Faludi Imre orvostanhallgató lépett az emelvényre, s gonddal megírt, gyönyörű prólogust mondott. Egyszerűen, minden mesterkélés nélkül beszélt. Egészséges emberekhez szólt, rokkant, szenvedő katonákról és hallgatói figyelmét teljesen lekötötte úgy, hogy a közönség zúgó tapsal jutalmazta fáradságát. Utána a „költő és paraszt” című zeneszám következett. Ferdinándy Gizike kisasszony adta elő zongorán a tőle megszokott ügyességgel. Hegedűn Maschanczker Jenő kísérte, akinek művészi játéka meglepte a hallgatóságot. Almásy Mária és Maschanczker Sándor páros jelenete következett. Molnár Ferenc: „Csótiné rossz szokása” c. egy felvonásban jelentek meg a színpadon. Almásy Mária igen kedves volt szerelmes leány szerepében és otthonias, míg Maschanczker Sándor a bárgyú udvarló szerepét kitűnően alakította. A közönség jól mulatott. „Visoki uram szerencséje” cz. jelenetben a székely magyar parasztot kitűnően játszotta Baráth László zászlós. Blum sorsjegyárúsító hivatalnok szerepében pedig Halász Dénes orvostanhallgató tüntette ki magát. Zs. Papp Tamás kedves zongorajátéka után Gábor Andor „Kávéházi jelenetét” adta elő Paládi és Maschanczker. Pincér szerepében utóbbi mesés volt. A hálás közönség sokat tapsolt. Jakab László hadnagy elmésen konferált, ezenkívül a népünnepély szervezési munkáját egyedül teljesen végezte és így részben neki köszönhető a szép erkölcsi és anyagi siker. Tíz óra felé megkezdődött a táncz és kitűnő hangulatban tartott addig, míg fáradtan pihenni nem tért a fiatalság. A rokkantnap rendezősége ezúton fejezi ki hálás köszönetét az összes helybeli hadirokkantak, özvegyek- és árvák nevében mindazoknak, akik jószívű adakozásaikkal és felülfizetéseikkel enyhíteni igyekeztek megszomorított életük nyomorát. [...]

Terjed a spanyol betegség

Jászberényi Újság, 1918. október 13. II. évfolyam, 41. szám

Nálunk is, mint szerte az országban, hetek óta lappang ez az újnak mondott spanyol betegség. Eleinte csak szórványosan ütötte fel a fejét, néhány haláleset is előfordult, a legutóbbi napokban azonban teljes erővel tört ki a felnőtt lakosság és iskolás gyermekek között is. A járvány terjedése miatt pénteken bezárták a főgimnáziumot, és az összes iskolákat. Mivel

a betegség igen ragályos, nehéz ellene a védekezés, de éppen úgy, mint minden fertőző betegség ellen, úgy a spanyol nátha ellen is aképp védekezhetünk eredményesen, ha igen gyakran mossuk kezeinket és fokozottabb figyelmet fordítunk a tisztaságra. Kerüljük, ha csak lehetséges, a nyilvános helyeket, az összezsúfolt lakásokat. Ha valahol megbetegedés történt, azonnal különítsék el a beteget és ne engedjenek hozzájuk látogatókat. Nagy hibának tartjuk azt, hogy mivel a betegség újabb keletű, és miniszteri rendelet nincsen rá, hogy ellenőrzés végett a betegségi eset nyilvántartandó, illetve bejelentendő – hogy a városi főorvos az orvosokkal egyetértőleg nem intézkednek a járvány megfékezésére. Az emberek szájról szájra adják, hogy itt fekszenek öten, ott fekszenek 6-8-an a fertőző betegségben, az orvosok is kimerülten végzik már a munkájukat, és mégsem láttunk tőlük olyan intézkedést, mely akadályozására irányulna. Szerintünk már az iskolákat napokkal előtte be kellett volna zárítani és nem szabadott volna eddig várni, míg a baj ily rohamosan elterjedt. Ezer szerencse, hogy nálunk nem igen szed áldozatokat, és haláleset csak ritkán fordul elő, mégis igen sürgős, hogy a betegséget ismertető és ellene védekezésre tanító közleményt adjon ki a főorvos, illetve a polgármester.

Nem szabad késlelkedni, mert ha a nép között üti fel a betegség a fejét, a mi népünk között, aki csak a legritkább esetben szokott orvost hívatni, fájdalmas következménye lehet a járványnak. Ahol tehát megbetegedés történik, azonnal hívjanak orvost, a beteg feküdjön ágyba, vegyen magára vizes borogatást, esetleg egy fél gramm aspirint, míg az orvos megérkezik. Idegeneket ne engedjenek a beteg szobájába. Talán ilyen formán sikerrel jár a védekezés a járvány ellen.

Legyen világosság

Jászberényi Újság, 1918. október. 20. II. évfolyam, 42. szám

Soha olyan szüksége nem volt az embereknek a világosságra, mint most. Az egész városban pusztít a fertőző betegség, irgalmatlanul szedi áldozatait, nem kíméli a több gyermekes családapát, elrabolja az elmúlás az árvák anyját, menyasszonyt, vőlegényt egyaránt. A nagy világháborúban négy és fél éven át küzdő harcos, aki ezer veszély közben is megmaradt, most itthon ágyban, párnák között, vagy szegényes vackon pusztul el fertőző betegségben, rövid pár nap alatt! Ugye borzasztó állapot ez! És mindenki tehetetlenül áll a veszedelmes betegséggel szemben. Az orvosi tudomány tud enyhítő gyógyszereket nyújtani, nem is nagyon drága a szer, amellyel igen szép eredményeket lehet elérni, de ehhez is szükséges a megfelelő alkalom.

Ugyanis a beteg lelkiállapotának egyensúlyban tartása minden gyógyszernél többet ér. Ha a beteg tiszta fekhelyen, kitűnő levegőn fekszik, világosságban, kedély hangulata még a gyötrő láz alkalmával is kielégítő és így állapota hamarosan javulhat. Ha azonban bűzös odúban, vackon, szennyben fetrengenek egy szobában 5-6-an betegen, esetleg sötétben, rettenetes gyertyafüstös szobában vagy rossz petróleum világítás mellett, természetes, hogy az ilyen szomorú állapot sietteti a pusztulást. Már pedig sajnos most ilyenek az állapotok

ebben az igazi magyar Jász metropolisban. Este tizenegy órakor, néha még előbb is elalszanak a villam lámpák, gyertya, petróleum nincsen, és így a szerencsétlen, lázas betegek sötétben fetrengenek a kórágynakon, vagy a földön. Az orosz rabigát keresztül szenvedett embertársaink nem szenvedtek annyit, mint a lázas beteg a füstös vagy teljesen sötét szobában. Vizes borogatásra, gyógyszer adásra volna szüksége, de nem látnak hozzátartozói éjjel, mert nincsen világítás.

Utána érdeklődtünk a dolognak, illetékes helyről azt a felvilágosítást nyertük, hogy azért nincsen éjjeli villam világítás, mert nem lehet szemet kapni és ezenkívül mert a villam telep gépezetei rosszak és a háború miatt azok a legnagyobb utánajárás mellett sem javíthatók. Mentegőzésnek nem jó ez a védekezés, enyhítő körülménynek sem tudható be, hogy a villamtelep gépezete rossz és a háború miatt nem javítható, mert ha az ország különböző részeiben, de főleg Budapesten a háború alatt, de jelenleg is rendeznek be és alakítanak át ipartelepeket, mindenféle szükségleti cikkhez és szerszámok készítésére, akkor egy 30000 lakosú város gőzfürdőjének, körzeti malmának és villam világításának ellátásához szükséges gépjavítást is el lehet készíttetni, pláne most, mikor már a háború mégis csak a befejezéséhez jár közel és egy ilyen veszedelmes járvány pusztít, mint a spanyol betegség. Szénelkérdés megoldása pedig egyenesen nevetséges.

Ugyanis illetékes helyen azt mondták, hogy három métermázsza szénnel kellene egy éjszakán át több, ha azt akarnák, hogy reggel öt óráig legyen világosság! Hát van a városban valaki, aki elhinné, hogy ha az új részvény társaság, amely a villamtelep átruházását kérte, hogy nem tudott volna-e elég szemet szerezni, mikor azt látjuk, hogy még vannak igen sokan egyesek is, akik tudnak fűtésre is szemet szerezni, dacára annak, hogy ez – tudomásunk szerint – tiltva van. Nem beszélünk a többi malom tulajdonosáról, de főleg Vallus Istvánról, akinek még a háború alatt a malma szénhiány miatt egy percre sem állt meg. Ezzel szemben Jászberény város dédelgeti a villamtelep vállalkozót, ad neki kölcsön 250 métermázsza szemet, nemhogy befolyásával oda hatna, hogy a világítás akadálytalan legyen. Közben pedig az éj sötétjében és a füstös gyertya mellett – ha ugyan van – szedi a halál az áldozatait. Hát jól van ez így? Legyen már egyszer világosság!

Védekezés a spanyol betegség ellen

Jászberényi Újság, 1918. október. 20. II. évfolyam, 42. szám

A jászberényi ker. munkásigazgató pénztár a spanyol betegség rohamos terjedése miatt a következő utasítást adja ki mihez tartás végett. A spanyol betegség (spanyol nátha) hirtelen lép fel hidegleléssel vagy borzongással. Tünetei: magas láz, nagyfokú elesettség, fej, hát, és végtag fájdalma, zavaros, vizenyős, véres szemek, torokfájás, száraz köhögés, néha nátha és orrvérzés, hányás vagy hasmenés. A betegség főleg a fiatalokat támadja meg, de megkaphatják idősebbek is. A betegség a levegőn át is fertőz, de főleg a beted köhögése, lehellete, vagy tüszentése által, különösen ott, ahol zsúfoltan laknak és hiányos a szellőzés. ennél fogva kerülni kell az olyan helyeket, ahol spanyol beteg van, úgyszintén, ahol sok

ember, tartózkodik, a szellőzés hiányos, mert sok ember között könnyen akadhat spanyol beteg is, aki baját lábán hordja.

A spanyol beteget lehetőleg el kell különíteni, ha másként nem lehetséges, az egészségeseket kell a háztól elvinni. A beteget azonnal ágyba kell fektetni s ott addig tartani, amíg a láza teljesen el nem múlik, s azután is több napon át pihenjen a szobában. A beteg szobát gyakran kell szellőztetni, mert a szellőzés kiviszi a fertőző csirákat, s a tiszta levegő megóvja a beteget a veszedelmes kísérő betegségektől (tüdőgyulladásától). Ügyelni kell, hogy a beteg másra rá ne köhögjön, vagy tüsszentsen. Aki ilyen beteggel érintkezett, öblítse torkát fertőtlenítő szájvízzel (1%-os hydrogen superoxyd, 3%-os borvíz, 1%-os rhymol, vagy más szájvizek). Amely pénztári tag családjában a betegség jelentkezik, azonnal hívja a kerületi pénztári orvost, lehetőleg azonban az orvosért reggel 8 óra előtt küldjenek, mert a később hívott orvosnak nem áll módjában a beteget aznap meglátogatni. Fekvő betegekhez az I. IV. ker. Gere, III. V. VII. ker.-ben Firiczky, II. VI. VIII. ker.-ben Neumann Lipót főorvos hívandó. Az Elnökség

Ezredünk utolsó napjai – harctéri feljegyzések alapján. Írta: Sződy (Szladek) Jenő alezredes, az egykori 29. honv. gy. ezred századosa, század- és zászlóaljparancsnoka³

[...] Hogy hány óraker indultunk, azt pontosan nem tudom. Úgy 1 óra délután lehetett egy telefonparancsra, melynek szövegét nem ismerem, az ezredparancsnok parancsára a legnagyobb sietséggel elindultunk Fiera di Primieronak. Nagy keveredés támadta az úton. Tüzérség, vonat, gyalogság, géppuskás osztagok össze-vissza keverve. Rettenetes kavarodás. A menetütem azonban gyors volt. Immer előtt 2 óra 30 perckor délután az egész oszlop megállott. Ezredparancsnokunk állítólag Immer első házában tárgyalt az olaszokkal. Az olaszok géppuskái az út mellett tőlünk kb. 10-15 lépésre fel voltak már állítva. Az én lovam az ide-oda cikázó autóktól megijedve, hátrafelé farol s én a szerpentinről lovastól a 10 méterrel lejjebb fekvő útra esetem. Egy kis zúzódással megúsztam ezt is. Lovam úgy néz ki, mintha vágóhídról került volna ki.

Ezredparancsnokunk öt vagy tíz perccel 3 óra előtt tárgyalását befejezte az olaszokkal és a menetoszlop elején lévő tisztek állítása szerint e szavakat kiáltotta trénnünk felé: „Vonat előre!” Vonatunk lassan elindult, de nem messzire, mert az előttünk Imerbe ért cseh hadosztály részei részegen útját állották. Teljesen leittasodva az úttest mellett állottak és hangosan énekeltek. Tréncocsijaik a legtöbb helyen az úton keresztbe állottak, úgy hogy a mi saját legénységünk előtt haladó vonatunk nem tudott előrevergődni. Tehát a vonatunkat kellett most kíségetenünk a bajból. Balról meredek sziklafal, jobbra az úttól pedig néhol 50-80 méter mély szakadék. Tisztjeink a legénységgel karöltve a mélységbe dobálták le az utat elálló fogatolás nélküli kocsikat, de tengert könnyebb lett volna kimerni kanállal. A menetoszlop élén haladó III. és II. zászlóaljunk nagy része túlhaladt saját vonatunkon s mikor én az I. zászlóaljjal előre értem, a két zászlóalj legénysége az olaszok által már le volt fegyverezve. Itt már nem volt mit tenni.

³ De Sgardelli Caesar: Huszonkilences honvédek hadtörténete. Budapest, 1936. 236-237.o.

Az olaszok minden oldalról bekerítettek bennünket. Lőszer nélkül nem is tehattünk semmit. Közvetlen közléről fel voltak állítva géppuskáik és gyalogsági ágyúik. Most összegyűjtöttek bennünket Fiero di Primiero-nál, - melynek főterét elborította az ezer számra eldobott sisak és puska – s visszahajtottak Imerbe. Igen csúnya látvány. Kocsijaink teljesen kifosztva, irataink úton-útfélen szétdobálva. Tőlem mindent, amivel ölni lehet, elvettek. Arra a kérdésünkre, hogy mi történik velünk, azt felelték, hogy a tábornokukat kell bevárunk és aztán mehetünk haza. Sajnos nem úgy történt.

Imerben néhány tisztet magamhoz vettem, a zászlóalj körpecsétjével egy negyedív papirosra egy utolsót pecsételtem s utána megsemmisítettem a körpecsétet. 5-én étlen-szomjan gyalogmenet Fonsaso-ba. 6-án gyalogmenet Arsie-be. Eddig sérült térdemmel gyalogoltam, de tovább gyalogmenetre képtelen lévén, Friedman Ernő tart. eü. hdgy. bekötözött s az olaszok velem együtt őt is Bassanon át autón Rosa fogolytáborba szállítottak. Arsie-ben láttam utoljára derék jó legényemet, Haberstoch Marcit, ki mindkét lábán gránátsérüléssel lett volna kénytelen megtenni az utat, de a később beérkező 29. ezredbeli legénységtől megtudtam, hogy útközben hősi halált halt. Itt Rosa-ban vehettünk magunknak ennivalót – akinek olasz pénze volt. Itt választották el a tisztikart a legénységtől. November 8-án délelőtt indultam Friedmannal autón Cítadella fogolytáborba s onnét délután 5 órakor gyalogmenet a pályaudvarra. [...] November 9-én délelőtt 8 órakor érkezünk Revere Scalara. Innét gyalogmenet Quingentole fogolytáborba. Itt már több nemzetiségű tiszt keveredett össze. Quingentole volt a fogolytiszi elosztó tábor. A 29. ezred tisztjeinek a zöme Monferrato-Mirabello (Provincia Alessandria) fogolytáborba, én azonban San Damiano d’Astira kerültem. De itt a helyzet kibírhatatlan volt, s a sokféle nemzetiségű tiszt mind másfelé húzott. Egy szláv nemzetiségű, úgy látszik, bomlottagyú tiszt vaskorona rendjét egy kutya nyakába akasztotta, mely az udvaron össze-vissza szaladgált. Ez nem nekem való hely. Kértem az áthelyezésemet Monferrato-Mirabelloba, amit az olasz fogolytábor parancsnok, Galtine olasz kir. alezredes megértéssel fogadott és szeretettel teljesített is. Itt mondok neki köszönetet érte. Streitmann tart. 29. honv. gy. ezredbeli hadnaggyal úgy emlékszem, 1919 februárjában egy fegyver nélküli olasz őr kíséretében vonaton II. osztályon elutaztunk Mirabelloba, ahol jelentkeztem a szintén fogságban lévő Franz Leó 29. ezredbeli őrnagy úrnál, akivel egy szobában helyeztettem el. Itt láttam viszont volt kedves alantosaimat mind. [...] Konzolidált állapotok, elég jó étkezés, jó, de igen sűrű elhelyezés. [...]

Jászberény város közgyűlésének 1918. november 22-i rendkívüli ülése⁴

357 kg

20142-ki-1918

A kivágandó fák megjelölésére kiküldött bizottság jelentését bemutatja. Állandó bizottság javasolja, hogy a kiküldött bizottság jelentésében jelzett fáknek a kivágását a képv. testület rendelje el és pedig úgy, hogy a város belterületén a fák kivágásával a városgazda és Kazy János műszaki tiszt, a külterületen pedig Kiss László mrbiztos bízassék meg úgy, hogy a

4 MNL JNSZML V-1-156. Közgyűlési jegyzőkönyv 1917-1919. 631-634.p.

kijelölt fákat elsősorban csakis a hadból hazatért katonák vágathják ki fele tuskó, fele gallyért, és az egész vágatási munkálatokat a v. főmérnök műszaki felügyelete alatt végezhetik. Javasolja továbbá, hogy a faderekekát a város fuvaroztassa be, azt elsősorban fent jelezett katonák munkásokkal vágassa fel és a tüzelőanyag hiányában szenvedő lakosságnak arányosan adassa el. Moco István indítványozza, hogy a Kossuth utca 2 oldalán elhúzódnó 2 sor fát is vágassa ki a város, s csak a vendégoldal vastagságúak hagyassanak meg. Többek hozzászólása után Siklósi főmérnök azt indítványozza, hogy tekintettel arra, hogy a most hazatért katonák lakosság legnagyobb része tüzelőanyag hiányában szenved, s a rossz közlekedési viszonyokra tekintettel a városban sincs elegendő anyag, tekintettel továbbá arra, hogy a lakosság hangulatának lecsillapítására igen nagy befolyással lesz, ha a hazatért katonák munkaalkalomhoz, egyben tüzelőanyaghoz jutnak, hogy a fák kijelölésére kiküldött bizottság ruháztassék fel tejhatalommal arra nézve, hogy mindazon, vendégoldal vastagságot meghaladó fákat, amelyeket az említett okokból kifolyólag a bizottság kivágandónak tart, kivágathassa az állandó bizottság javaslatában foglalt feltételek mellett. A képv. testület az állandó bizottság javaslatát Moco István és Siklósi István főmérnök indítványával együtt egyhangúlag elfogadta, egyben arra tekintettel, hogy a kijelölt és kijelölendő fák kivágatása rendkívül sürgős, s ehhez képest ezen határozatnak fellebbezésre való tekintet nélkül végrehajtandónak kell lennie, elnöklő polgármester elrendeli a névszerinti szavazást s a kérdést úgy teszi fel, hogy azok, akik a jelen határozatnak az esetleges fellebbezésre való tekintet nélkül azonnali végrehajthatóságát kívánják kimondani, azok igennel, akik nem, azok nemmel szavazzanak. Igennel szavaztak [...] összesen 57-en. Nemmel senki nem szavazott, mely szavazás eredményéhez képest a közgyűlés a következőleg határozott.

A város képv. testülete utasítja a főmérnököt, hogy a város bel- és külterületén kijelölt és az alábbi rendelkezések szerint még kijelölendő fák kivágatását az ő műszaki ellenőrzése mellett azonnal foganatosíttassa és pedig úgy, hogy a város belterületén a fák kivágásával Válinti János városgazda és Kazy János műszaki tiszt, a város külterületén pedig Kis László mrbiztos bízik meg úgy, hogy a fák kivágatását fele tuskó, fele gallyért elsősorban csak a hadból hazatért katonák eszközölhetik. Kimondja a közgyűlés Moco István és Siklósi István indítványához képest arra tekintettel, hogy a hadból hazatért katonák legnagyobb részének tűzrevalója egyáltalán nincsen, s így ezen lakosság izgalmainak csillapításához nagyban hozzájárul, ha a lakosság ezen része megfelelő munkaalkalomhoz és tüzelőanyaghoz jut, hogy a meglévő fa kijelölő bizottságot tejhatalommal ruházza fel arra nézve, hogy a fent körülírt okoknál fogva a bizottság által kivágandónak talált vendégoldalnál vastagabb fákat a város bel- és külterületén kivágassa úgy azonban, hogy a fa derekának a városba való befuvarozását elrendeli, elrendeli továbbá, hogy a behordott famennyiség felapróztassék és a tüzelőanyag hiányában szenvedő lakosság részére arányosan szétosztassanak.

A fa felaprózása elsősorban a hadból hazatért munkásokkal eszközölendő, az értékesítéssel pedig a városi tanács bízik meg. A fakijelölő bizottság jelentésében foglaltak ellen Fábián jászberényi lakos részéről beadott észrevétel kiadatik Kazy János műszaki tisztnek, hogy a tényállást állapítsa meg és arról 48 óra alatt a polgármesternek tegyen jelentést. Kimondja a

képv. testület, hogy ezen határozat arra tekintettel, hogy a városban nagy tüzelőanyag hiány van, s így a lakosságnak tűzrevalóval való ellátása rendkívül sürgős, az esetleges fellebbezésekre való tekintet nélkül azonnal végrehajtandó.

Jászberény város közgyűlésének 1918. november 22-i rendkívüli ülése⁵ 370 kgy; 20096-ki-1918

Olvastatott öngyméltósága gr. Apponyi Albert országgyűlési képviselőnek Jászberény város választó közönségéhez írt következő búcsú szózata: Jászberény város választó közönségének. Amidőn a politikai élettől búcsúzom, első kötelességem, hogy hálatelt szívvel forduljak ahhoz a választó közönséghez, mely engem 36 éven át tisztelt meg szakadatlanul bizalmával. Nem adhatok részletesebben számot elhatározásom indokairól, mint ahogyan az elvbarátaimhoz intézett búcsú szózatomban tettem. Csak arra kérem mindazokat, akik eddig bennem bíztak, higgyék el most is, hogy azért távozom, mint hazám ügyét nem akarnám szolgálni, hanem azért, mert csak így szolgálhatom. A mellőzhetlen szükségszerűséggel bekövetkező új irányok békés, lehetőleg zökkenés nélkül való érvényesülését, nemzeti hagyományaink lehető legnagyobb részének megmentését elő nem mozdítaná, hanem inkább veszélyeztetné az, ha további politikai működésre igényt tartanék. Amiért küzdöttem, abból igen sok megvalósul, ha más alakban is, mint ahogyan gondoltam. A haza függetlensége nem kérdés tárgya többé. A nemzeti egység fenntartása csak egészen más alapon lehetséges, mint aminőn én azt felépíteni iparkodtam és ez új alapnak lerakása csak úgy sikerülhet, ha a régi rendszer feléledésének minden gyanúja eloszlik. Ezért is szükséges, hogy a politikai látóhatárról letűnjön az a név, mely elválaszthatatlanul összeforrt ezzel a rendszerrel. Hogy miért és miként fejlődtek a dolgok ide, arról a búcsúzás pillanatában nem illik szólnom. Bizonyára az én emberi gyarlóságomnak is volt benne része. Ki az, akit ilyen szemrehányás nem érhet? Mégis lelki megnyugvással távozom a közéletből, mert mindig legjobb hitem szerint, önzetlenül és becsületesen iparkodtam szolgálni a hazát. Ami sikertelenség van hosszú politikai pályámban, abból semmi árnyék sem eshetik Jászberény városának választó közönségére. Önöknek csak abból jut osztályrész, ami sikert el tudtam érni; és Önöké az a ritka dicsőség, hogy országszerte ragyogó példáját adták a politikai jogok tiszta és önzetlen gyakorlásának, az elvhűségnek, a polgári erénynek. Nem csak hálával, de őszinte bámulattal adózom ezért több évtizeden át hű választóközönségemnek. Ha csak ezt eredményezte volna politikai összeköttetésünk, akkor sem lett volna meddő az országra nézve. Mert politikai rendszerek változhatnak, de változatlan az a törvény, hogy az erkölcsi erők romlatlansága dönt első sorban a nemzetek fennállásáról és felvirágzásáról. Önök pedig erkölcsi erőtenyezővé váltak hazánk alkotmányos életében. Isten áldja meg szeretett városunkat és annak minden lakóját minden jóval! Isten vezérelje Önök elhatározását a közelgő képviselő választásoknál, melyek közelsége egyedüli oka annak, hogy nem mondok le már most megbízatásomról. Hazafiságuk és a magyar nép lelkében élő egészséges ösztön meg fogja Önöknek mutatni a követendő utat. Örökké hálás képviselőjük.

Budapest, 1918. november 9. Apponyi Albert.

⁵ MNL JNSZML V-1-156. Közgyűlési jegyzőkönyv 1917-1919. 649-651.p.

Az állandó bizottság javaslata ez ügyben:

Többek hozzászólása után ez ügyben a képv. testület egyhangúlag a következő határozatot hozta.

Határozat

Képv. testület Öngyméltósága gr. Apponyi Albert országgyűlési képviselőnek búcsúszózatát, amely arról értesít, hogy a bekövetkezett új irányok békés, lehetőleg zökkenés nélkül való érvényesülése, nemzeti hagyományaink lehető legnagyobb részének megmentése érdekében a további politikai működésre igényt nem tart. Mert a nemzeti egység fenntartása csak egészen más alapon lehetséges, mint aminőn azt ő felépíteni iparkodott, s ez új alapnak lerakása csak úgy sikerülhet, ha a régi rendszerrel elválaszthatatlanul összeforrt név a látóhatárról letűnik, amely elhatározását mély sajnálattal veszi tudomásul, hosszú politikai működése alatt a haza és a városunk érdekében kifejtett önzetlen, becsületes és közhasznú működéséért hálás köszönetét fejezi ki és soha meg nem szűnő ragaszkodásáról biztosítja. Az eredeti búcsú-szózatnak jelen határozat kapcsán a városi múzeumba leendő elhelyezését és megőrzését rendeli. Elhatározza gr. Apponyi Albert országgyűlési képviselőnek arczképe megfestését s annak a városi közgyűlési termében leendő elhelyezését. Ennek haladéktalan végrehajtásával a városi tanácsot megbízza, s egyidejűleg felhatalmazza, hogy a felmerülő költségeket a város pénztárából utalványozza ki. Ezen határozatban foglaltakról a képv. testület Öngyméltósága gr. Apponyi Albert országgyűlési képviselőnek külön átíraton értesíti. Miről Banner János városi múzeumőr az eredeti búcsú-szózat csatolásával, a városi tanács pénztárnok számvevő ezen határozattal értesítettnek.